

2. Давыдов П. М. Прекращение уголовных дел в советском уголовном процессе / П. М. Давыдов, Д. Я. Мирский. – М. : Госюриздат, 1963. – 100 с.
3. Дубинский А. Я. Основания к прекращению уголовного дела в стадии предварительного расследования : учеб. пособие / А. Я. Дубинский. – К. : КВШ МВД СССР, 1973. – 124 с.
4. Карнеева Л. М. Прекращение уголовного дела за отсутствием состава и события преступления / Л. М. Карнеева // Соц. законность. – 1970. – № 5. – С. 53–54.
5. Мотовиловкер Я. О. Основания прекращения уголовного дела по реабилитирующим лицу мотивам / Я. О. Мотовиловкер // Советское государство и право. – 1972. – № 9. – С. 87–94.
6. Стахівський С. М. Кримінально-процесуальні засоби доказування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / С. М. Стахівський. – К. : Націон. академія внутр. справ України, 2005. – 30 с.
7. Шумило М. Є. Реабілітація в кримінальному процесі України : монографія / М. Є. Шумило. – Харків : Арсіс, 2001. – 320 с.
8. Юрасов А. Б. Основания прекращения уголовного дела в действующем российском законодательстве – анализ, перспективы развития : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Юрасов Антон Борисович. – М., 2005. – 187 с.
9. Якубович Н. А. Окончание предварительного следствия / Н. А. Якубович. – М. : Гос. изд-во юридической литературы, 1962. – 145 с.

Лускатов Олександр Віталійович
к.ю.н., доц., професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Лускатова Тетяна Олександрівна
к.ю.н.

СИСТЕМИ ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ В ОКРЕМИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИКАХ

При формуванні окремих криміналістичних методик, спираючись на визначені ними типові слідчі ситуації, науковці пропонують правоохоронцям рекомендації у вигляді алгоритмів з процесуальних та інших дій для вирішення конкретних ситуацій, що складаються у кримінальних провадженнях по різних видах діянь.

Вчені одностайні щодо вагомості типових слідчих ситуацій в якості дієвого засобу для розкриття злочинів. На думку В.П. Бахіна, вони виступають базою побудови методик розслідування злочинів, оскільки типізація передбачає наявність переліку відповідних типових слідчих версій, оптимальний набір слідчих дій та порядок їх провадження [1, с. 196]. В.В. Тіщенко наголошує на обумовленості вибору напряму розслідування злочину результатом аналізу типових слідчих ситуацій, котрий дозволяє правоохоронцю вірно оцінити конкретну ситуацію та оптимально спланувати свої дії [6, с. 132].

Конкретна ситуація, з якою стикається слідчий, представляє собою стислу узагальнену характеристику того обсягу інформації про розслідувану подію, що він підсумовує з матеріалів кримінального провадження шляхом їх аналізу.

Зокрема, на думку Т.С. Волчецької, слідча ситуація є ступінню інформаційної обізнаності слідчого щодо злочину, а також станом процесу розслідування, що склався на будь-який визначений момент часу, аналіз та оцінка котрого дозволяють слідчому прийняти найбільш доцільні рішення [4, с. 94].

Таким чином, типова слідча ситуація слугує матрицею, шаблоном, на який накладається конкретна ситуація для її зіставлення з типовою. Відповідно, перед науковцями при створенні окремих криміналістичних методик постає низка завдань: 1) окреслення певної сукупності типових слідчих ситуацій, що складаються під час розслідування злочинів окремої категорії; 2) визначення оптимальної кількості різних видів цих ситуацій, що забезпечить можливість правоохоронцю зробити вірний вибір тієї з них, котра найбільш подібна до конкретної; 3) пропонування ситуацій у зрозумілому, доступному й системному вигляді для створення реальної можливості оперування ними практичними працівниками. Як слушно констатує В.О. Коновалова, наявність і розмаїтість слідчих ситуацій є підставою для побудови версій та організації розслідування [5, с. 50].

Слід зазначити, що єдиного, уніфікованого механізму формування сукупностей ситуацій при розробці окремих криміналістичних методик досі не вироблено. Зокрема, С.В. Великанов, спираючись на результати аналізу методик розслідування різних видів злочинів, вказує, що їх автори при однаковому підході будують різні системи типових слідчих ситуацій. Вчений припускає, що причиною такого стану є розходження в емпіричних даних, а також різні наукові погляди на вирішення вказаної проблеми [3, с. 15]. Погоджуючись із даним висновком, маємо констатувати, що порівняння позицій науковців, які пропонують сукупності типових слідчих ситуацій стосовно різних етапів розслідування умисних тілесних ушкоджень, свідчить про те, що вони переважно не співпадають за формулюванням та за змістом. Частина вчених окреслюють ситуації, у яких надається характеристика не ступеня інформованості щодо якоїсь окремої ознаки, а цілого комплексу даних. При цьому сукупність з таких складних ситуацій не охоплює усі їх варіанти, а значить обмежує можливості користувача (слідчого) щодо вибору типової ситуації, максимально подібної до конкретної, тобто тієї, що склалась у ході реального розслідування. Разом з тим, в цілому зміст типових ситуацій зводиться до характеристик ступеня інформованості про найбільш вагомні обставини події (особу злочинця, обстановку вчинення злочину, характер шкоди, особу потерпілого тощо) та можливість отримання відомостей з певних джерел, з чим варто погодитись.

Виникає питання щодо того, наскільки розгорнутим чи компактним повинне бути формулювання однієї типової слідчої ситуації, скільки складових має включати.

Як вже наголошувалось, слідчу ситуацію треба розглядати як ступінь інформаційної обізнаності слідчого щодо злочину. Р.С. Белкін визначав, що зміст слідчої ситуації складають компоненти психологічного, інформаційного, процесуального й тактичного, матеріального та організаційно-технічного характерів [2, с. 631]. На його думку, типізація слідчих ситуацій по усіх компонентах неможлива, оскільки вона буде нараховувати колосальну кількість варіантів. Тому мова повинна йти щодо типізації по якомусь одному, рідше двох компонентах, частіше усього – по інформаційному компоненту [2, с. 636]. В.М. Шевчук також вважає, що типізувати слідчі ситуації можна по одному з

основних компонентів, зокрема, за наявністю інформації щодо події злочину та його учасників [7, с. 141]. Тож, коло елементів, з котрих формується типова ситуація, треба обирати помірковано, використовуючи лише ті, що є найбільш значимими.

На нашу думку, за основу для виділення ситуацій на початковому етапі розслідування достатньо взяти один елемент (обставину події) та наявність (чи можливість отримання) інформації про нього з певних джерел. Сукупність усіх можливих ситуацій, що складаються при розслідуванні злочинів окремої категорії, має бути запропонована у вигляді системи (класифікована) для кращого оперування ними користувачем (слідчим).

Треба зазначити, що класифікація ситуацій ще не вирішує завдання з вибору типової ситуації, подібної до конкретної, тобто тієї, котра найбільше співпадає зі станом, який склався у окремому розслідуванні. Натомість, класифікація, побудована з простих (одиничних) ситуацій, виділених за різними підставами, кожна з яких стосується лише однієї ознаки (наприклад, відомостей про злочинця), стає основою для формування більш складних типових ситуацій (ситуаційних моделей). Шляхом варіювання простими ситуаціями, взятими по одній з кожної групи, визначеної за певною підставою в межах класифікації, утворюється значна кількість ситуаційних моделей, одна з яких найбільше співпадатиме з конкретною ситуацією в окремому кримінальному провадженні.

В результаті вирішується проблема багатоваріантності типових ситуацій щодо розслідування злочинів окремої категорії (виду). Наприклад, якщо побудувати класифікацію за трьома підставами й за кожною з них виділити три прості ситуації, то, варіюючи ними шляхом обрання по одній ситуації з кожної групи, можна створити 27 різних ситуаційних моделей. Варто сподіватись, що одна з них досить точно співпадає зі станом (конкретною ситуацією) реального розслідування.

Відповідно, алгоритми зі слідчих (розшукових) та інших дій, створені для вирішення кожної одиничної ситуації, після об'єднання декількох з них в окрему ситуаційну модель також поєднуються, а отриманий комплекс дій буде ефективно сприяти розслідуванню у даному провадженні.

Підсумовуючи, треба зазначити, що системи типових слідчих ситуацій у окремих криміналістичних методиках варто формувати у вигляді класифікацій. Підставами для кожної з них, залежно від виду злочину, треба обирати ступінь інформованості про найбільш вагомні обставини події та наявність (чи можливість отримання) відомостей про них з певних джерел. Об'єднання кількох ситуацій, вибраних по одній з кожної групи, виділеної за окремою підставою в межах класифікації, потенційно дозволяє отримати значну кількість варіантів таких об'єднань (ситуаційних моделей). Один з їх числа буде максимально подібним до конкретної ситуації у кримінальному провадженні. Тож, застосовуючи окрему криміналістичну методику, слідчий має діяти наступним чином: 1) для побудови потрібної ситуаційної моделі, необхідно, використовуючи систему типових ситуацій, обрати по одній ситуації з кожної групи, виділеної за окремою підставою в межах класифікації; 2) об'єднати алгоритми розслідування, рекомендовані для вирішення кожної з вибраних ситуацій, що дозволить створити дієвий та оптимальний алгоритм для вирішення конкретної ситуації у кримінальному провадженні.

1. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002) / В.П. Бахин. – Киев, 2002. – 268 с.
2. Белкин Р.С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов / Р.С. Белкин. – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-дана; Закон и право, 2001. – 837 с.
3. Веліканов С.В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес, криміналістика та судова експертиза» / С.В. Веліканов. – Х. : Національна юрид. академія України, 2002. – 19 с.
4. Волчецкая Т.С. Криминалистическая ситуалогия : монография / Т. С. Волчецкая ; под ред. проф. Н. П. Яблокова. – Калининград, 1997. – 248 с.
5. Коновалова В.Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве / В.Е. Коновалова. – Харьков : Консум, 2000. – 176 с.
6. Тіщенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія / В.В. Тіщенко ; Одеська національна юридична академія. – О. : Фенікс, 2007. – 260 с.
7. Шевчук В.М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів // Юридичний науковий електронний журнал. – № 1. – 2014. – С. 139–143.

Махницький Олександр Васильович
ст. викладач кафедри

Косиченко Олександр Олександрович
к.т.н., доц., доцент кафедри
економічної та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

БОРОТЬБА З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ

Технічні інновації можна використовувати для соціального блага, але так само легко для мерзенних цілей. Цей вислів більш притаманний кіберзлочинності, ніж, можливо, будь-який інший області злочинності. І кіберзлочинці також стають більш агресивними. Ось чому Європол і його партнерські організації ведуть боротьбу з ними на всіх фронтах.

Кіберзлочинність – це пріоритет ЕМРАСТ (європейська міждисциплінарна платформа проти кримінальних загроз) для циклу політики з 2013 по 2018 рік: мета полягає в боротьбі з кіберзлочинами, що здійснюються організованими злочинними групами, і які приносять великий прибуток від таких дій, як шахрайство онлайн і платіжних карт, кіберзлочинності, які завдають серйозної шкоди їх жертвам таких як сексуальна експлуатація дітей і кібератаки, які зачіпають критичну інфраструктуру і інформаційні системи в ЄС.

Згідно самої останньої оцінкою загрози організованої злочинності в Інтернеті (INTERNET ORGANISED CRIME THREAT ASSESSMENT (IOCTA)), кіберзлочинність стає більш агресивною і конфронтаційною. Це можна побачити в різних формах кіберзлочинності, включаючи злочини, пов'язані з високими технологіями, порушення даних і сексуальні вимагання.

Кіберзлочинність – це зростаюча проблема для країн, таких як держави-